

Asia: VN/335/2019

Vesilain tarkistaminen; työryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen ympäristökeskuksen lausunto vesilain tarkistamisesta

Lausuntopyyntö: Vesilain tarkistaminen; työryhmän mietintö

Tausta

Oikeusministeriö pyytää lausuntoa työryhmän mietintöön vesilain tarkistamisesta. Vesilain muutoksen tavoitteena on tarkistaa vesilakia siten, että kalatalousvelvoite tai kalatalousmaksu voitaisiin jatkossa nykyistä helpommin liittää lainvoiman saaneeseen vesivoimalaitoksen lupaan, johon sellaista ei entuudestaan sisälly. Luvan haltijalla olisi oikeus saada valtiolta korvaus velvoitteesta aiheutuvasta vesivoiman menetyksestä johtuvasta hyödyn olennaisesta vähentymisestä, sekä veloitteen täytäntöönpanosta aiheutuvista kustannuksista, joita on pidettävä haltijan kannalta kohtuuttomana. Lakimuutos mahdollistaisi myös voimalaitoksen lunastamisen valtiolle tiettyjen olosuhteiden vallitessa.

Muutoksen tarve liittyy laajempaan edellisen hallitusohjelman tavoitteeseen pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen. Vesilain muutoksella pyritään elvyttämään kansallisia vaelluskalakantoja. Nykyinen vesilaki sisältää säännökset vesitalouslupaan sisältyvän kalatalousveloitteen ja kalatalousmaksun sekä lupamääräysten muuttamisesta. Vesilain edellytykset, joiden nojalla lainvoiman saaneen vesitalouslupan määräyksiin voidaan jälkikäteen puuttua, ovat kuitenkin tiukat. Voimassa olevaa lainsäädäntöä on pidetty epätydyttävänä erityisesti nollavelvoitelaitosten osalta, joihin kohdistuvien hankkeiden edistäminen on käytännössä osoittautunut hankalaksi ilman luvanhaltijan myötävaikutusta.

Lausunto

Suomen ympäristökeskus näkee vesilain tarkistamisen vesivoimalaitoksen lunastamisen ja nollavelvoitteiden osalta tärkeänä askeleena kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä vesivoiman käytäntöjä. Vesilain muuttaminen niin, että kalatalousvelvoite, kalatalousmaksu tai näiden yhdistelmä on mahdollista sisällyttää jälkikäteen nollavelvoitteellisiin vesivoimalaitoslupiin parantaa osaltaan kansallista vesilainsäädäntöä niin, että EU:n vesipuitedirektiivin (2000/60/EY) ja kansallisen vesienhoidon tavoitteita voidaan nykyistä joustavammin edistää. Nollavelvoitteellisia vesitalouslupia vesivoimakäytössä on vähintään 140 kpl ja lisäksi vesiekosysteemien tilaa heikentää lukuisat muut rakenteet, joiden lupaehdoissa ei ole ympäristövelvoitteita. Vesivoimaa tuottavia nollavelvoitteellisia rakenteita on todennäköisesti huomattavasti enemmän, sillä ympäristöhallinnon vesistötyöt (Vesty) -järjestelmässä on kaikkiaan noin 700 rakennetta tai kohdetta, joiden käyttötarkoituksena tietojärjestelmään on merkitty vesivoima, ja näistä 386 kohdetta on huomioitu taustamateriaaleissa. Harkinnanvaraisten ympäristövelvoitteiden mahdollisuuden ulottaminen näihin rakenteisiin on virtavesiluonnon kannalta tärkeää.

On huomioitava, että nollavelvoitteelliset vesivoimatuottajat ovat pääsääntöisesti niin pieniä, ettei niillä ole sähköverkon ylläpidon, lyhytaikaissäädön tai huoltovarmuuden kannalta valtakunnallista merkitystä (Iho ym. 2022). Näiden laitosten osalta vesivoiman haittojen tarkastelu tulisi tehdä koko virtavesiekosysteemi kattavasti huomioiden.

Nollavelvoitelaitoksen kalatalousvelvoitteen tai kalatalousmaksun harkinta ja määräyksiä koskevan hakemuksen jättäminen lupaviranomaiselle on esityksessä katsottu yleistä kalatalousetua valvovan kalatalousviranomaisen (ELY-keskus) tehtäväksi, mikäli luvanhaltija ei lähde siihen vapaaehtoisesti. Esitys jättää hakemusten laadinnan ja vaadittavien selvitysten tekemisen viranomaisen tehtäväksi. Lakimuutoksen tavoitteen saavuttamisen kannalta on tarpeen arvioida tarkkaan muutosten toimeenpanon vaatima viranomaisen lisäresurssien määrä ja turvata riittävät resurssit jatkossa.

Vesilain ongelmakohtiin tulisi jatkossa puuttua laajemmalla vesilain avaamisella ja uudistamisella, jotta pystytään vastaamaan aiempaa paremmin vesipuitedirektiivin tavoitteisiin. Vesilain muutoksilla on merkitystä myös EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteiden saavuttamisessa. Vesiluvan pysyvyysuoja on vahva ja luvan muuttamisen kynnyks on asetettu korkealle. Vesipuitedirektiivin tavoitteiden kannalta EU:n jäsenvaltioiden on tarvittaessa pystyttävä muuttamaan vesitalouslupia niin, että vesienhoidon tilatavoitteet voidaan saavuttaa, eikä kansallinen lainsäädäntö saisi olla esteenä tarvittaville muutoksille. Vesitalouslupien määräaikainen tarkistaminen kaikkien lupien osalta sekä lupiin liittyvien ympäristövelvoitteiden toimeenpano tulisi tehdä uudistuksessa yhteneväiseksi EU komission asettamien tavoitteiden kanssa.

Keskittyminen vesilain mukaisesti pelkästään kalataloushaittaan ohjaa toimenpiteitä osin toimimattomaan ja kapeaan tulkintaan. Kalataloushaittojen vähentämiseen voidaan toisaalta määrätä myös ympäristövirtaaman käyttöönotto tai ohitusuoman ja kompensatiohabitaatin rakentaminen, jotka hyödyttävät laajasti virtavesiekosysteemiä. Vesiekosysteemien parantamisen näkökulmasta veden mahdollisimman luonnollinen kulkeminen on ensisijainen tavoite. Siksi Syke esittää, että tämäntyyppisten vaihtoehtojen mahdollisuudet tulisi kartoittaa aina ensisijaisena, mutta ratkaisun tulee olla laajemmin koko ekosysteemi huomioon ottaen tarkoituksenmukaisin.

Esityksessä kalataloushaitat keskittyvät vaelluskaloihin (kalastuslain määritelmän mukaisesti määritellyt lajit) ja niiden vaeltaviin kantoihin. Syke toivoo tähän laajempaa näkemystä ottaen huomioon useiden muidenkin kalalajien luontaisen tarpeen liikkua esimerkiksi vuodenaikojen mukaisesti. Padot ja esteet vaikeuttavat ja muuttavat lajiston käyttäytymismalleja huomattavasti

laajemmin. Samalla kalaston lisäksi virtavesiä kulkureittinä käyttävät monet muut lajit kärsivät paitsi elinympäristön muutoksesta niin myös vapaan kulkuyhteyden puuttumisesta. Olisi huomioitava, että kalojen lisäksi erityisesti luontodirektiivin liitteen II ja IV lajit saukko, vuollejokisimpukka, kirjojokikorento ja jokihelmisimpukka sekä jokirapu (liite V) kärsivät myös virtavesien elinympäristöjen muutoksesta ja esteellisyydestä. Näiden lajien osalta tuki- ja hoitotoimet vesirakentamisen haittojen ehkäisyssä olisi tarpeellisia toteuttaa pikaisesti.

Esitetty lakimuutos koskee vain vesivoimalaitoksia. Vesivoiman aiheuttamien haittojen rinnalla tulisi ottaa huomioon myös muiden vesitaloushankkeiden ja toimintojen aiheuttamat haitat, kuten virkistyskäyttöön, tulvasuojeluun tai vedenottoon tehtyjen patojen kalatalous- ja ympäristöhaitat. Kyse on laajemmin kokonaisista virtavesiekosysteemeistä sekä niihin läheisesti riippuvaisten ekosysteemien hyvinvoinnista.

Ekosysteemien toiminta tulisi pyrkiä turvaamaan, jotta ekosysteemipalveluina pidetyt toiminnot olisivat aidosti kestäviä. Ekosysteemipalveluiden avulla turvataan lopulta puhdas vesi, joten näkökulmaa tulisi laajentaa kalaston ja vaelluskalojen keskiöstä kohti kestävämpää vesivarojen käyttöä.

Koljonen Saija